

Vervlaamsing en democratisering van de katholieke partij: de invoering van de standenvertegenwoordiging in het arrondissement Mechelen (1914 - 1921)

Deel 1: voorgeschiedenis, voorbereiding en eerste successen (1914-'19)

Herwig DE LANNOY

Onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog heeft de katholieke partij in het Vlaamse land een grondige hervorming ondergaan. Hand in hand wisten er de Vlaamse Beweging, de arbeiders en de boeren een machtspositie te verwerven. Dat ging ten koste van meer conservatieve notabelen, die weliswaar tweetalig waren, maar in eigen milieu Frans spraken. Deze figuren hadden voorheen een leidende rol gespeeld en stonden hun plaats thans niet gewillig af. De stad en het arrondissement Mechelen zijn een voorbeeld van deze strijd en machtsverwisseling¹.

Burgerlijk overzicht aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog

Net als elders in België speelde in het arrondissement Mechelen de gegoede burgerij tot aan de vooravond van de eerste Wereldoorlog een overheersende rol in de katholieke partij. Na de invoering in 1893 van het algemeen meer-

1. Uitvoeriger dan dit artikel worden ze beschreven in onze licentiaatsverhandeling *De standenvertegenwoordiging in de katholieke partij: Mechelen van 1914 tot 1932-'36*, voorgebracht te Leuven in 1984 o.l.v. Prof. L. Wils en Dr. E. Gerard.

Lijst van afkortingen:

AKAM : Archivalia i.v.m. de katholieke arbeidersbeweging te Mechelen (1884-1942), bewaard op het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC) van de K.U. Leuven.

DS : *De Standaard*

EVB : *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt-Utrecht 1973-'75

GVA : *Gazet van Antwerpen*

GVM : *Gazet van Mechelen*

PD : Papieren Dessain (*Correspondentie*)

PN : Papieren Cyriel Neefs, provinciaal senator (1964-'65) en zoon van Gommarus Neefs, gemeenteraadslid te Mechelen (1912-1920), bewaard bij Mevr. Wed. Neefs te Mechelen

SAM : Stadsarchief Mechelen

voudig mannenstemrecht, vanaf 1899 met evenredige vertegenwoordiging, waren trouwens vele nieuwe kiesgerechtigden niet geïntegreerd in de oude kiesverenigingen of associaties. Vooral de arbeiders en de landbouwers hadden zich verenigd in eigen organisaties, die naast de associaties bestonden en aanvankelijk een strikt a-politieke koers voeren².

Naarmate echter de arbeiders- en landbouwersverenigingen beter georganiseerd werden, achtten ze het ook hun plicht de belangen van hun leden op politiek gebied te verdedigen. Hun roep om eigen vertegenwoordigers binnen de associaties en op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen klonk steeds luider. Mettertijd werden in de arrondissementvereniging eigen rechtstreekse afgevaardigden van o.a. de Mechelse en Lierse arbeidersverenigingen toegelaten naast de traditionele kantonnale afgevaardigden, al bleef het stelsel van de kantonnale voordrachtlijst gehandhaafd. Dit betekende dat de kantonnale associaties, en zij alléén, theoretisch het recht hadden om kandidaten voor de wetgevende verkiezingen in de arrondissementvereniging voor te dragen³. Daar werd de definitieve lijst bij geheime stemming tijdens een „poll” of algemene kiezersvergadering samengesteld. Deze procedure bevatte dus in feite een buffer tegen directe inspraak van de landbouwers en de arbeiders, te meer omdat in al deze associaties het uitvoerend bureau blijkbaar uitsluitend bestond uit goeude burgers⁴.

Bovendien was de invloed van de goeude burgerij ook in de organisaties van de belangengroepen zelf tot in 1914 nog aanzienlijk. In de plaatselijke boerengilden, die vanaf 1887 in heel het arrondissement ontstonden, domineerden naast lokale geestelijken vooral grootgrondbezitters, dikwijls van een adellijk geslacht.

De positie van de hogere burgerij was nog sterker in de christelijke arbeidersverenigingen. In de Katholieke Werkmanskring van Mechelen, die sinds 1884 bestond, hadden tot 1914 vooral schepen apotheker Victor Van Hoorenbeeck⁵ en gewezen gemeenteraadslid advocaat Jozef De Glas⁶ nog veel gezag,

2. L. HERTELEER, *De politieke evolutie te Mechelen ten tijde van de eerste grondwetsherziening*, — *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst te Mechelen*, LXXXVI (1982), 135-162.

3. Het arrondissement bestaat uit de kantons Mechelen, Lier, Heist-op-den-Berg, Duffel en Puurs.

4. J. VAN ORSHAEGEN, *Bijdrage tot de politieke geschiedenis van de stad Lier (1894-1921)*, -'t *Land van Ryen*, XIV (1969), 33, brengt hierover echter onvoldoende klaarheid.

5. Van Hoorenbeeck was vanaf 1900 gemeenteraadslid en sinds 1909 schepen te Mechelen. In 1894 had hij, tegenstander van het algemeen stemrecht, als erevoorzitter het voorzitterschap van de Werkmanskring overgenomen van de arbeider J.L. Goovaerts, een van de stichters ervan, die voorzichtig de grondwetsherziening verdedigd had, maar die degradeerde tot ondervoorzitter. Tevens werd toen de bepaling uit de statuten geschrapt dat het bestuur enkel uit werklieden mocht bestaan... (L. HERTELEER, *Politieke evolutie te Mechelen ten tijde van de eerste grondwetsherziening*, lic. - verh., Leuven 1976, 105).

6. De Glas was met de steun van o.a. Van Hoorenbeeck en notaris Costa binnen de Werkmanskring bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1903, '07 en '11 naar voren geschoven als dé

al was de invloed van de vakverenigingen er sinds 1893 sterk toegenomen dankzij het pionierswerk van o.a. gemeenteraadslid Alfons Verdellen van de Houtbewerkerbond⁷. In 1912 werd de Katholieke Volksbond van Lier gesticht, met als kern de christelijke vakbeweging. Gegoede burgers konden enkel als ereleden toetreden en mochten geen bestuursfuncties waarnemen⁸. Om de partij te verstevigen en tegelijk om haar eigen positie te beschermen tegen de opdringende arbeiders- en boerenverenigingen, poogde de goeie burgerij de steun te verkrijgen van de middenstanders en de kleine burgers. Zij stimuleerde de oprichting van de middenstandsbonden, die meestal door haarzelf werden gepatroneerd. Vóór de Eerste Wereldoorlog bleef het initiatief echter beperkt tot de stichting van verenigingen op hoofdzakelijk of zelfs uitsluitend economische grondslag⁹.

Door dit alles was tot aan de Eerste Wereldoorlog ook de vertegenwoordiging in het parlement een verworvenheid van de goeie, overwegend Franssprekende burgerij. Het waren de leden van deze gesloten groep, door tegenstanders smalend „'t Kapelleke” genoemd, die het opstellen van de kandidatenlijsten voor de verkiezingen regelden ten voordele van zichzelf of van hun beschermelingen¹⁰.

Voor Mechelen, dat bij de senaatsverkiezingen verbonden was met het arrondissement Turnhout, traden als senatoren in 1914 op: de industrieel Charles Cools uit Lier en de doctor in de rechten en in de politieke en administratieve wetenschappen Louis Empain.

In de Kamer zetelde de uitgesproken fransgezinde beheerder van de Bank van Mechelen Jules Ortegat¹¹. Deze kon zich beroepen op een brede achterban van conservatieve Franssprekende katholieken, onder wie De Glas en

werkliedenkandidaat. Ondanks het verwijt dat hij zich onvoldoende engageerde voor de arbeidersbeweging, kwam hij in 1911 opnieuw op de lijst, maar werd niet herkozen (Werkmanskring, *Hoofdbestuur*, 14 en 21 aug. 1911, AKAM, nr. 12).

7. Na enkele mislukte pogingen vanaf 1893 slaagde Verdellen (1864-1960) er omstreeks de eeuwwisseling in een degelijk georganiseerde Hout- en Bouwcentrale van België op te richten, een van de eerste vier christelijke landsbonden van vakverenigingen (*150 Jaar katholieke arbeidersbeweging (1789-1939)*, Brussel 1966, III, 316). Vanaf 1908 was hij gemeenteraadslid te Mechelen.

8. J. VAN ORSHAEGEN, *o.c.*, 31-33.

9. L. HERTELEER, *o.c.*, 122-123.

10. J. VAN ORSHAEGEN, *Een bijdrage tot de politieke geschiedenis van het arrondissement Mechelen, inzonderheid van het kanton Lier (1894-1921)*, lic. - verh., Gent 1967, 216-219.

11. Doctor in de rechten Ortegat (Mechelen, 23. 12. 1857 -ald., 08.06.1925) was in 1891-'96 en vanaf 1899 gemeenteraadslid. Als schepen beheerde hij vanaf 1900 de financiën van Mechelen, tot hij in juli 1903 ook als gemeenteraadslid ontslag nam. Vanaf 1891 was hij tevens provincieraadslid en vanaf 1903 bestendig afgevaardigde, tot hij in 1909 verkozen werd tot volksvertegenwoordiger. Sinds 1896 was hij secretaris van de arrondissementsvereniging. Vooral zijn weigering bij de tussentijdse kamerverkiezingen van april 1909 te Mechelen om zich achter de Vlaamse eisen te scharen, had bij vele vlaamsgezinden kwaad bloed gezet (J. VAN ORSHAEGEN, *o.c.*, 170 en 285).

drukker-uitgever burgemeester Charles Dessain, die voorzitter was van de stedelijke en ondervoorzitter van de arrondissementele associatie van Mechelen¹². Volksvertegenwoordiger eigenaar-rentenier Charles Lefebvre kwam uit een soortgelijk milieu, maar toonde wat meer begrip voor de Vlaamse en christen-democratische eisen¹³.

De enige vooraanstaande katholieke politicus die de Vlaamse eisen tot op zeker niveau openlijk verdedigde, was volksvertegenwoordiger Florent Van Cauwenbergh. Deze notaris werd in 1870 lid van de provincieraad, waarvan hij in 1885-'89 ondervoorzitter en daarna tot 1894 voorzitter was. Hij sprak er steeds Nederlands en liet als voorzitter de verslagen in deze taal opstellen. Hetzelfde gebeurde toen hij in 1872 burgemeester van Lier werd, dit op 1911. In 1894 deed hij zijn intrede in de Kamer, waar hij zich deed opmerken als verslaggever van verscheidene wetsontwerpen, o.a. van de Gelijheidswet in 1898. In 1911 steunde hij echter niet het wetsvoorstel Franck-Van Cauwelaert voor een gedeeltelijke vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit. Hij beweerde dat dit voorstel geen kans maakte en zag meer heil in het tegenvoorstel van Verhaegen als overgangsmaatregel, dat alleen in de splitsing van de hogeschool voorzag. Door zijn actief optreden in de Kamer als volksvertegenwoordiger en in Mechelen als voorzitter van de arrondissementsassociatie kon hij als 73-jarige in 1914 bogen op een groot prestige¹⁴.

De Eerste Wereldoorlog : incubatieperiode van een sterker sociaal en Vlaams bewustzijn

De inneming van Mechelen door de Duitsers op 28 september 1914, en enkele dagen later ook van Lier, in beide gevallen na zware beschietingen, was het begin van meer dan vier jaren van harde bezetting. Zoals elders in het bezette gebied heerste er een „godsvrede” tussen de partijen, evenals een geest van nationale unie.

Het Belgisch patriottisme werd geïncarneerd door vooraanstaande figuren als kardinaal Mercier. Toen deze op 1 januari 1915 een herderlijk schrijven over „Vaderlandsliefde en Standvastigheid” liet publiceren zonder voorafgaande controle door de Duitsers, kwamen er meteen moeilijkheden. Tijdens een

12. Dessain (Mechelen, 18.08.1871-ald., 05.09.1944) werd in 1904 gemeenteraadslid en in 1909 burgemeester van Mechelen. Hij sprak moeizaam Nederlands met een zwaar Frans accent.

13. Lefebvre (1861-1936) was sinds 1894 gemeenteraadslid, later schepen en vanaf 1901 burgemeester van Ruisbroek. Vanaf 1894 was hij tevens provincieraadslid, tot hij in 1911 zijn overleden broer Albert opvolgde als volksvertegenwoordiger.

14. Over Van Cauwenbergh (Lier, 10.11.1841-ald., 16.09.1923), cfr. J. VAN ORSHAEGEN, *o.c.* 296).

huiszoeking bij burgemeester Dessain, die de drukker was van het aartsbisdom, werden 40.000 exemplaren in beslag genomen. Een jaar later werd Dessain aangehouden wegens het drukken van een ongecensureerd herderlijk schrijven van Mercier, dat op 12 maart 1916 in alle kerken van België voorgelezen werd en waarin opnieuw opgeroepen werd tot moed, volharding en vaderlandsliefde¹⁵. Door de Krijgsraad werd Dessain veroordeeld tot een boete van 10.000 mark en één jaar gevangenisstraf; op 25 maart 1916 werd hij overgebracht naar een Duits gevangenenkamp. Deze gevangenschap, die uiteindelijk 32 in plaats van 12 maanden zou duren, namelijk tot de wapenstilstand op 11 november 1918, maakte van hem een vaderlandse held¹⁶.

Met het doel aan de Mechelse bevolking, vooral aan de talrijke werklozen, een opbeurende en opvoedende ontspanning te bezorgen, werd begin 1915 voor de duur van de oorlog een „Comité der Volksvoordrachten” opgericht. Dit was ontstaan uit de samenwerking tussen de Mechelse vlaamsgezinde verenigingen het Willemsfonds, de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding en het Davidsfonds. Elke maandagavond verenigden zich in de stedelijke feestzaal vele Mechelaars voor de wetenschappelijke voordrachten, toneel-opvoeringen en concerten¹⁷. De bevolking werd op zo'n 95 kosteloze ontwikkelingsavonden uitgenodigd.

Het Comité werd voorgezeten door Dr. Maurits Sabbe, de vooraanstaande vlaamsgezinde letterkundige van liberale strekking, die sinds 1903 leraar was aan het Koninklijk Atheneum te Mechelen¹⁸. Ondervoorzitter was de historicus Philip Van Isacker, die daar sinds 1912 eveneens leraar was¹⁹. Als loyale flaminganten, die weigerden samen te werken met de Duitse bezetter of met de activisten, ondertekenden zij beiden de protestbrief van begin janu-

15. R. BOUDENS, *Kardinaal Mercier en de Vlaamse Beweging*, Leuven 1975, 110-113 en 123-124.

16. F.A. BERLEMONT, *Mechelse kronieken van het jaar 1 tot 1945*, Brussel 1975, 377-379.

17. In de brochure *Vaderlandsche toespraak, gehouden bij de sluiting der Mechelsche Volksvoordrachten op 3 december 1918 door Dr. Maurits Sabbe*, [Mechelen] [1918], 19-20, werd gesproken van „honderden Mechelaars” die wekelijks bijeenkwamen op de activiteiten.

18. Sabbe (Brugge, 1873-Antwerpen, 1938) was sinds 1907 tevens leraar aan het Koninklijk Conservatorium. In 1919 zou hij deel uitmaken van het hoofdbestuur van het Algemeen Vlaams Verbond, waarover verder meer. Nadien werd hij conservator van het Museum Plantijn-Moretus te Antwerpen en hoogleraar in de Nederlandse letterkunde aan de Vrije Universiteit te Brussel (E. WILLEKENS, art. *Sabbe, Maurits*, -EVB, 1379).

19. Van Isacker (Torhout, 18.12.1884-Brussel, 11.03.1951) was in 1908 te Leuven gepromoveerd tot doctor in de moderne geschiedenis. Als lid van het Belgisch Historisch Instituut verbleef hij in 1909-'10 te Rome, waar Mgr. Pottier hem in christen-democratische richting beïnvloedde. Hij was studiemeester geweest te Ath in 1910 en te Gent eind 1911, voordat hij benoemd werd tot leraar aan het Atheneum te Mechelen. Reeds als student was hij betrokken bij de actie voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit en voor het behoud van de taalgrensgemeenten. Samen met o.a. Staf de Clercq en Adiel De Beuckelaere had hij deel uitgemaakt van een zgn. Taalgrenscmité, dat in 1911-'12 propagandatochten langs de taalgrens organiseerde (W. VAN DEN STEENE, art. *Isacker, Philip Van*, -EVB, 709).

ari 1916 aan gouverneur-generaal von Bissing tegen de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit door de bezetter ; Van Isacker weigerde overigens een leerstoel aan deze hogeschool²⁰.

In het Comité der Volksvoordrachten zetelden nog enkele andere prominente katholieke vlaamsgezinden uit het Mechelse, o.a. schepen advocaat Frans Van den Hende als afgevaardigde van het schepencollege. Ook de voorzitter van de stedelijke afdeling van het Davidsfonds en bestuurder van de Centrumgemeenteschool van Mechelen August De Rees was bestuurslid.

Al was gedurende de bezetting althans aan katholieke zijde geen sprake van een partijpolitiek leven, toch bleven velerlei christelijke sociale groeperingen actief. Het hoofdbestuur van de Mechelse Werkmanskring vergaderde vanaf november 1914 opnieuw min of meer regelmatig en organiseerde een studiekring. Onder leiding van de vlaamsgezinde onderpastoor van de St.-Romboutsparochie Ivo Cornelis²¹ kwamen een twintigtal jonge propagandisten en werklieden wekelijks samen. Als ondervoorzitter van het Comité der Volksvoordrachten werd Van Isacker door Cornelis uitgenodigd om in de studiekring een reeks lessen te geven over de geschiedenis van België. Aldus kwam van Isacker in contact met de Mechelse christelijke arbeidersbeweging²².

Op 11 september 1916 had het hoofdbestuur van de Werkmanskring echter beslist dat de bespreking van „de katholieke werking en het huidig Vlaams streven” zowel op vergaderingen als in de studiekring voortaan strikt verboden was, dit tot groot ongenoegen van de meer activistisch gezinde flaminganten. Pas vanaf juli 1918 trad enige versoepeling in en kwam het thema een enkele keer opnieuw aan bod²³.

Naast de onenigheid over de houding t.o.v. de Vlaamse kwestie waren er tijdens de bezetting eveneens talrijke meningsverschillen over de nieuwe structuur van de Werkmanskring met het oog op de uitbouw van een netwerk van vakverenigingen, overkoepeld door een stedelijke bond. Dit plan stuitte namelijk op het hardnekkige verzet van de parochiale geestelijkheid, die vreesde aldus een aanzienlijk deel van haar invloed op de christelijke arbeiders te verliezen. Door dit alles verloor de bond tijdens de bezetting het pro-

20. Aldus de gedenkschriften van Ph. VAN ISACKER, *Tussen staat en volk*, Antwerpen 1953, 42-44, geschreven in 1942-'44.

21. Doctor in de wijsbegeerte en de godgeleerdheid Cornelis (1887-1958) had in 1909-'10 Van Isacker leren kennen te Rome, toen hij er aan de Gregoriaanse Universiteit studeerde. Kort na de oorlog zou hij te Mechelen een opvangtehuis voor verlaten jongens en wezen stichten. Zijn hele leven was hij een belangrijke steun voor enkele vlaamsgezinde politici uit Mechelen, vooral voor Alfons Verbist (*Een held der christelijke naastenliefde*. Z.E.H. Dr. Ivo Cornelis, Mechelen 1961, 5-26 en 71-72).

22. PH. VAN ISACKER, *o.c.*, 40-41.

23. Werkmanskring, *Hoofdbestuur*, 11 sept. '16; 9 okt. '16; 1 juli '18; 20 aug. '18, AKAM, nr. 12.

fiel van vlaamsgezinde en sociaal-strijdende vereniging dat hij voor de oorlog tegen conservatief verzet in moeizaam opgebouwd had. Bovendien lag gedurende de oorlog de propaganda-actie stil en raakten de manschappen verspreid, zodat de Werkmanskring in 1918 veel van zijn vooroorlogse kracht verloren had.

Deze situatie stond in tegenstelling met die van de plaatselijke boerengilden in het arrondissement, die relatief weinig schade leden gedurende de bezetting. Steunend op een langere vooroorlogse traditie, ontwikkelen zij zich verder onder leiding van het stevig centraal organisme dat de Belgische Boerenbond, met zetel te Leuven, reeds vóór 1914 was.

Bij de middenstand en de kleine burgerij heerste, net als voorheen, grote verdeeldheid. Bovendien bleef de economische bekommernis er zwaarder doorwegen dan de politieke, wat o.a. bleek bij de stichting in 1915 te Mechelen van een organisatie voor samenaankoop. Hieruit groeide tijdens de laatste maanden van de oorlog de stedelijke katholieke middenstandsbond „De Kleine Burger”²⁴.

Naarmate de bezetting voortduurde, nam de solidariteit onder de katholieke loyale flaminganten toe. Bij hen groeide de vrees, vooral toen de activisten een tijd lang vrij hun ideeën hadden kunnen propageren, dat uiteindelijk vele vlaamsgezinden in het activisme verzeild zouden geraken. In het activisme ging namelijk een nationalisme schuil, dat in vreedstijd geen kans had gekregen zich scherp te uiten. Bovendien zaten, ten gevolge van een stagnatie van de taalwetgeving sinds 15 jaar, ongeduld en wrevel opgekropt. Tenslotte waren de flaminganten niet onverdeeld gelukkig met de Westerse bondgenoten. Er heerste o.a. een gerechtvaardigde vrees dat uit de oorlog een duurzame alliantie met Frankrijk zou komen. Verder bestond er een niet te onderschatten Germaans verwantschapsgevoel met de Duitsers. In die omstandigheden waren vele flaminganten beïnvloedbaar door de *Flamenpolitik* en de Duitse propaganda²⁵.

Naar eigen zeggen ontbood Philip Van Isacker op zeker moment enkele vrienden thuis²⁶. Onder hen August De Rees en onderpastoor Ivo Cornelis, verder o.a. beeldhouwer Ferdinand Wijnants (een broer van Ernest Wijnants), die lid was van de studiekring van de Werkmanskring, elektriciën Victor Laurent, die waarschijnlijk toen reeds aangesloten was bij de Mechelse Werkmanskring, en handelaar Karel Peeters²⁷. Ook Alfons Verbist was er-

24. *De Mechelsche Post*, 24 okt. 1926, 1; 19 dec. '26, 1.

25. L. WILS, *Flamenpolitiek en activisme*, Leuven 1974, 255-256.

26. Het is niet duidelijk wanneer dit juist gebeurde, doch alvast nadat Van Isacker ten vroegste begin 1915 in de studiekring van de Werkmanskring kwam, en waarschijnlijk zelfs na de ondertekening van de brief, begin januari 1916, tegen de vernederlandsing van de Gentse universiteit.

27. Peeters (1880-1956) zou zich na de oorlog doen opmerken als vlaamsgezind gemeenteraadslid, als voorzitter van het Davidsfonds en bestuurslid van de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding van Mechelen.

bij, een muzikleraar en doctor in de opvoedkunde, die kort vóór de oorlog benoemd was tot leraar aan de Katholieke Normaalschool te Mechelen²⁸.

Uit deze gesloten groep ontstond een studiekkring, die voor de duur van de oorlog opgericht werd en niet in de openbaarheid zou treden²⁹. Het doel was vooreerst zoveel mogelijk vlaamsgezinden voor het activisme te behoeven en verder de naoorlogse katholieke Vlaamse actie voor te bereiden. De kring kreeg al snel vertakkingen over bijna heel de stad, met in de meeste wijken een vertegenwoordiger. Naar Van Isacker in zijn gedenkschriften beweert, zou men na een paar maanden reeds een honderdtal katholieke flaminganten uit zowat alle wijken van de stad en uit alle standen bijeen gekregen hebben. Ze zouden wekelijks vergaderd hebben in hun wijken en kregen het ordewoord van de centrale studiekkring. Naar eigen zeggen kreeg Van Isacker het voorzitterschap aangeboden, dat hij graag aanvaardde. Na een tijdje zouden enkele vertakkingen opgericht zijn in de voornaamste gemeenten van het arrondissement.

In de zomer van 1918 achtten de bestuursleden van de Mechelse studiekringen de uitbouw van de organisatie ver genoeg gevorderd om een gelijkaardige actie te gaan opzetten op andere plaatsen in Vlaanderen. Dit opzet mislukte echter, enerzijds doordat de bezetter de contacten tussen de verschillende gebieden zo moeilijk mogelijk maakte, anderzijds door de wantrouwige houding van een aantal personen aan wie Van Isacker steun had gevraagd bij de verdere uitbouw. Daardoor is, heel de oorlog door, het actieterrein van de studiekringen tot het Mechelse beperkt gebleven³⁰.

In zijn memoires stelt Van Isacker dat kort na de oorlog vanuit deze studiekringen het initiatief kwam voor een hernieuwing van de katholieke partij. Het was de bedoeling om, door een diepgaande hervorming in de structuur van de associaties, de politieke afvaardiging te vervlaamsen, het politieke recht van de verschillende sociale groepen te verzekeren en ook op taalgebied rechtvaardigheid te bereiken, o.a. inzake de vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen. De gedachte was er gerijpt dat een systeem van

28. Verbist (Itegem, 15.09.1888-Bonheiden, 24. 10. 1974) had, nadat hij de onderwijsakte behaald had, zijn studies verdergezet aan het *Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht* te Berlijn en aan muziekscholen te Keulen en te Berlijn (G. PROVOOST, art. *Verbist, Alfons*, - *EVB*, 1735-1736 ; *Feestbundel Prof. A. Verbist*, Lier [ca. 1958], 60-63).

29. De studiekringers deden zich alvast niet opmerken op 10 februari 1918, toen door de activistische Raad van Vlaanderen en onder druk van de Duitsers een zgn. „volksraadpleging” plaatsvond te Mechelen, waarop de kandidaten voor de Raad en zijn programma, met o.a. de in december 1917 uitgeroepen onafhankelijkheid van Vlaanderen, door de activisten hadden moeten toegejuicht worden. Dit werd echter belet door tegenstanders ervan. Zoals blijkt uit de anonieme brochure *Den tienden februari te Mechelen*, [Mechelen] [1918], SAM, PD, 1919-'20 - '21. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 beweerden de fransgezinde katholieken noch Van Isacker, noch Peeters opgemerkt te hebben tijdens deze meeting (*Aan de Mechelsche Bevolking*, SAM, V 390 (3), *Pamfletten*).

30. PH. VAN ISACKER, o.c. 47-48.

belangen- of standenvertegenwoordiging „het enige middel [was] om de partijrichting volks en Vlaams te krijgen”³¹.

De aanslepende oorlog liep tenslotte sneller af dan verwacht. In de zomer van 1918 bracht het geallieerde offensief een plotse kentering en op 11 november 1918 werd de wapenstilstand gesloten. Nog diezelfde dag verlieten de Duitsers Mechelen...

De volgende dagen keerde een stroom van vluchtelingen, soldaten en weggevoerden terug naar hun vroegere woonplaats. Onder hen burgemeester Dessain, die op 26 november 1918 als een vaderlandse held verwelkomd werd na een gevangenschap in Duitsland sinds maart 1916³². De reeks van Mechelse volksvoordrachten, die voor de duur van de oorlog ingericht was, werd op 3 december 1918 afgesloten met een grote „Vaderlandse Plechtigheid”. Reeds uit de redevoeringen van toen bleek hoezeer meer dan vier jaren bezetting haar sporen had nagelaten op de bevolking, die bezielde was met eenzelfde hoop op een betere toekomst³³. Terwijl op vele plaatsen in Europa een revolutiesfeer hing, werden in België door velen een aantal diepgaande sociale en politieke hervormingen geëist, o.a. in het katholieke kamp de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen én vrouwen. Bovendien was er de Vlaamse beweging, die wel gecompromitteerd was door het activisme, maar toch bleef wortelen in de diepe verzuuching van de bewuste Vlamingen voor meer rechtvaardigheid inzake het Vlaams probleem. De oorlog had enerzijds het Belgisch nationalisme versterkt, maar anderzijds het Vlaams bewustzijn aangewakkerd.

Doorbraak van de progressieve flaminganten en de aanvaarding van de standenvertegenwoordiging in Mechelen-stad

Met het doel de progressieve flaminganten nog vóór de eerste naoorlogse wetgevende verkiezingen in de katholieke partij de bovenhand te doen krij-

31. *Feestbundel* 61.

PH. VAN ISACKER, *o.c.*, 47, gaat wat ver door te beweren dat het idee van standenvertegenwoordiging ontstaan zou zijn in deze studiekringen en dat vanuit Mechelen de standsorganisatie verspreid zou zijn over heel het Vlaamse land. Daarenboven is er ook na de oorlog nergens sprake van de degelijk gestructureerde en invloedrijke studiekringen, zoals Van Isacker ze voorstelt. De hulde van Verbist in 1931 aan „de leiders van dit eerste uur”, die te Mechelen „in studiekringen en lessen het programma, de richting, de lijn” aangegeven hadden, is de enige verwijzing in die zin in *GVM* in de periode 1919-'36 (*GVM*, 24 sept. '31, 2). Pas in 1937 is er een verwijzing in de archieven van het Mechels Werkersverbond, nl. *Middenraad*, 15 maart 1937, AKAM, nr. 3. Voorzitter rijksambtenaar Edward Clottens (1891-1961) vertelde toen in een rede: „Na de oorlog wierpen de studiekringen van onder de oorlog hun vruchten af, en kon er hervorming [in Mechelen] intreden”. Het is trouwens zeer de vraag of er verslagen opgemaakt werden van die bijeenkomsten. In het privé-archief van Van Isacker, bewaard bij zijn zoon Prof. Frans Van Isacker te Muizen, is geen spoor te vinden van de studiekringen.

32. *GVA*, 1 dec. 1918, 2; 2-3 dec. '18, 2. Het eerste naoorlogse nummer van *GVM* verscheen pas op 31 maart 1919.

33. *Vaderlandsche toespraak*, 5-18.

gen, werd reeds tijdens de winter van 1918-'19 een langdurige en min of meer verdoken propaganda-actie van man tot man ingezet in heel het arrondissement, en vooral te Mechelen. Hierbij waren de studiekringen uit de bezettingsdagen een nuttig instrument als basis³⁴.

De vlaamsgezinden zochten in de eerste plaats steun bij de georganiseerde arbeiders en landbouwers. Zonder veel moeite kregen ze de meeste leiders en leden van de Mechelse Werkmanskring achter zich, al bleef algemeen enige terughoudendheid bestaan tegenover een openlijk politiek optreden. Een kleine, maar gevestigde minderheid van conservatieven als advocaat De Glas bleef echter dwarsliggen. Bovendien was door de ontredde van de kring een krachtige actie onmogelijk.

Het viel de jonge vlaamsgezinden evenmin moeilijk om ook de landbouwers en hoveniers voor hun ideeën te winnen. Dit was des te belangrijker omdat de plaatselijke boerengilden gedurende de bezetting relatief weinig schade geleden hadden en zich spoedig herstelden. Daarbij werkte het streven van de arbeiders naar een zelfstandige organisatie en een eigen politieke werking aanstekelijk op de boeren. Zij vonden daarenboven in de vele, voornamelijk socialistische aanvallen op hun al of niet vermeende woekerpraktijken tijdens de oorlog een aanleiding om tot directe politieke actie over te gaan³⁵.

Aangezien de middenstand en kleine burgerij niet bij een vooroorlogse traditie inzake sociale organisatie kon aanknopen, was de verdeeldheid er het grootst. Bovendien bleef men er zeer argwanend tegenover een partijpolitiek engagement³⁶. De gegoede burgers beschikten, steunend op hun prestige, in de katholieke associatie en in vele sociale organisaties nog over heel wat invloed.

Het politieke leven kwam voorgoed op gang met de algemene vergadering op 4 februari 1919 van de Katholieke Vereniging van de stad Mechelen. Na een pleidooi van advocaat De Glas voor het vrouwenstemrecht, kondigde voorzitter burgemeester Dessain samen met schepenen Van den Hende aan dat, in overleg met de verschillende maatschappelijke groepen, zou gezocht worden naar een nieuwe partijpolitieke structuur om aan te sluiten bij de democratische tendens onder de bevolking. Toen werd gesteld dat het in wording zijnde Katholiek Vlaams Verbond bij de hervorming zou betrokken worden³⁷. Dat was een alliantie van loyale flaminganten, die de radicale vernederlandsing volgens het programma van Frans Van Cauwelaert als een minimum onderschreven.

34. Ook in dit verband benadrukt PH. VAN ISACKER, *o.c.*, 53-54 en 57, m.i. te veel de rol van de studiekringen.

35. E. GERARD, *Documenten over de katholieke partijorganisatie in België (1920-'22; 1931-'33)*, (*Bijdragen I.U.C.H.G.*, 91), Leuven 1981, 18.

36. *De Mechelsche Post*, 24 okt. 1926, 1; 19 dec. '26, 1.

37. Van dit laatste is geen sprake in *GVA*, echter wel volgens E. GERARD, *De structuur*, 92, in *DS*, 7 feb. 1919, en *La Libre Belgique*, 8 feb. 1919.

Een meer behoudsgezinde stem klonk op de vergadering van de kantonale associatie van Mechelen op 16 februari 1919. Na een pleidooi van volksvertegenwoordiger Ortegat voor het vrouwenstemrecht, oordeelde De Glas het de plicht van alle katholieken om *naast* de politieke organisaties ook syndicaten van arbeiders, burgers en landbouwers trouw te steunen. Er werd echter met geen woord gerept over een mogelijke interne organisatie van de kantonale vereniging³⁸. Het was niettemin af te wachten of de conservatieven de door de flaminganten gewenste hervorming zouden kunnen stuiten.

Diezelfde dag vond namelijk officieel de gedurende enkele weken voorbereide stichting plaats van het Katholiek Vlaams Verbond voor het arrondissement³⁹. Naast handelaar Karel Peeters en elektricien Victor Laurent van de Mechelse studiekringen sloot zich o.a. de tuinbouwkundige en voorzitter van de Hoveniersgilde Mechelen-Noord Emond Van Slagmolen als bestuurslid aan⁴⁰. Een actief lid was provincieraadslid advocaat Albert Nobels, die voorzitter was van de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding⁴¹, terwijl ook schepen en ondervoorzitter van het Davisfonds te Mechelen Frans Laenen en de voorzitter-stichter van de Mechelse Jonge Katholieke Strijders beambte Pol Marck hun steun verleenden⁴².

Het verbond sloot zich aan bij het in wording zijnde Algemeen Vlaams Verbond, dat een federatie was van flamingantische verenigingen die met uitsluiting van gewezen activisten, als drukkingsgroep op de verschillende politieke partijen, hun bedrijvigheid trachtten te coördineren met als basis het „minimumprogramma van de Vlaamse beweging”. Het Mechelse verbond aanvaardde uitdrukkelijk heel dat programma, namelijk de integrale ver nederlandse van het onderwijs, van het gerecht en van alle openbare besturen in Vlaanderen, met de herinrichting van de centrale besturen, zodat de Vlaamse aangelegenheden in het Nederlands en de Waalse in het Frans zouden behandeld worden. Verder de indeling van het leger in Vlaamse en Waalse eenheden. Tenslotte moesten Brussel en zijn voorsteden behandeld worden als onderdeel van het Vlaamse taalgebied, desnoods met uitzonderingsbepalingen voor de Franstaligen.

Op politiek gebied wenste het verbond dat „de maatschappelijke groepen — werklieden, landbouwers, middenstanders, hogere beroepen — zullen

38. *GVA*, 20 feb. 1919, 3.

39. Aanvankelijk Katholieke Vlaamse Volksbond genoemd, tot de naam omstreeks mei 1919 in overeenstemming werd gebracht met die van het overkoepelende Algemeen Vlaams Verbond, waarbij het aansloot.

40. Van Slagmolen (1868-1932) was na de oorlog gemeenteraadslid en een tijd lang schepen te Mechelen.

41. Albert Nobels (1871-1931) was sinds 1900 provincieraadslid. Zijn broer Jules Nobels (1869-1944) was in 1900-1909 schepen en daarna gemeenteraadslid te Mechelen.

42. *GVM*, 22 juni 1919, 2 ; 2 juli '19, 2.

vertegenwoordigd worden door personen die het vertrouwen van deze groepen bezitten, in de overtuiging dat aldus de vertegenwoordiging de Vlaamse taal- en stambelangen natuurlijkerwijze zal behartigen". Hiermee werd een duidelijk standpunt ingenomen in de discussie over de reorganisatie van de katholieke politieke verenigingen⁴³.

Tijdens een aantal informele contacten tussen het bestuur van de stedelijke associatie, praktisch het „Kappelleke", en de leiders van de progressieve flaminganten, stelden deze laatsten inderdaad de standenvertegenwoordiging voor. Er werd een commissie samengesteld die op basis van de verschillende ideeën uit de respectieve belangengroepen een synthesevoorstel zou formuleren dat ter goedkeuring aan een algemene vergadering zou voorgelegd worden. In deze onderzoekscommissie zetelde, naast een vertegenwoordiging van het „Kappelleke", ook een afvaardiging van het Katholiek Vlaams Verbond, onder wie Van Isacker, samen met o.a. vakleraar Ferdinand Wijnants en gemeenteraadslid werkmans Gommarus Neefs voor de Werkmanskring als mede enkele vertegenwoordigers van de boerengilden.

De onderhandelingen in deze commissie verliepen moeizaam door het onbuigzaam conservatisme van enkele leden van de oude garde. Een aantal vooraanstaanden, zoals burgemeester Dessain, begrepen echter van meet af aan dat een verjongingskuur de partij niet zou verzwakken⁴⁴. Uiteindelijk bleek een grondige reorganisatie onafwendbaar, vooral nadat het Katholiek Vlaams Verbond op 5 maart 1919 verklaard had een eigen afvaardiging als organisatie in de associatie te weigeren, in de overtuiging dat de politieke vereniging zélf de gehele Vlaamse bevolking en haar belangen diende te verdedigen⁴⁵.

Begin mei besloot de meerderheid van de onderzoekscommissie een concreet voorstel tot hervorming van de associatie op basis van standenvertegenwoordiging voor de algemene vergadering te brengen; de conservatieven zouden echter een tegenvoorstel van status-quo doen. Op 12 mei, de eerste algemene vergadering van de stedelijke associatie sinds begin februari, kon niettegenstaande het aandringen van voorzitter Dessain geen definitieve beslissing genomen worden, omdat de werklieden vrij onverwacht een nieuw, waarschijnlijk radicaler voorstel naar voren brachten, wat prompt een tweede tegenvoorstel van de goeude burgerij uitlokte⁴⁶.

43. *Katholieke Vlaamse Volksbond, Ontwerp van standregelen*, Archief Aartsbisdom Mechelen, Fonds Mercier, nr. 38, *Question flamande*.

44. PH. VAN ISACKER, *o.c.* 54-56.

45. Van dit laatste is geen sprake in *GVA*, echter wel volgens E. GERARD, *o.c.*, 92, in *DS*, 10 maart 1919.

46. Het hoofdbestuurslid van de Werkmanskring beeldhouwer Jan Schaepherders (1876-1946) formuleerde het nieuwe voorstel van de arbeiders en verweet het bestuur van de associatie tevens in scherpe bewoordingen te lang getalmd te hebben met de hervorming (*GVM*, 14 mei 1919, 2).

Een nieuw synthesevoorstel werd uiteindelijk op 26 mei 1919 door de algemene vergadering van de leden aanvaard met 88 stemmen tegen 16 bij 2 onthoudingen⁴⁷. Het bepaalde dat de leden voortaan ingedeeld werden in vier standsgroepen, namelijk : werklieden en bedienden, landbouwers en hoveniers, middenstanders, hogere burgerij. In het algemeen bestuur en in het daardoor verkozen bureau zouden de door de associatie erkende standsverenigingen vertegenwoordigd worden in evenredigheid met hun ledenaantal⁴⁸. In het algemeen bestuur mocht evenwel geen enkele groep meer dan de helft min één van het totaal aantal afgevaardigden hebben. Voor de specifieke standsbelangen bleven de groepen autonoom. De reorganisatie zou in de praktijk voorbereid worden door een voorlopig comité van 32 leden, dat begin juli plaats zou maken voor een regelmatig gekozen bestuur en uitvoerend bureau⁴⁹. Deze datum bleek achteraf niet haalbaar.

Het grootste deel van het werk bleef intussen nog te doen : de verschillende standen mobiliseren en de hervorming doorvoeren in de andere kantons en op arrondissementeel niveau. De landbouwers volgden alvast het ordewoord van het hoofdbestuur van de Belgische Boerenbond, dat op 20 mei 1919 gewonnen bleek voor de standenvertegenwoordiging. De boerengilden werden namelijk beschouwd als dé instrumenten bij uitstek om de landbouwers politiek te vertegenwoordigen. Nadat op de algemene vergadering van de Boerenbond van 9 juni 1919 dit idee bevestigd en het Vlaams minimumprogramma onderschreven werd⁵⁰, werkten ook de Mechelse boeren- en hoveniersgilden ijverig aan de uitbouw van hun organisatie overeenkomstig deze richtlijnen.

De Mechelse katholieke arbeidersbeweging werd wakker geschud door de beslissing van 26 mei in de associatie om de standenvertegenwoordiging in te voeren. Een week later, op 3 juni 1919, kwamen vertegenwoordigers van de werklieden uit de verschillende parochies van de stad samen. Meteen werd beslist maandelijks bijeen te komen. Inzake de politieke werking werd erop gewezen dat de arbeiderskringen geen soort van kiesverenigingen mochten worden. Anderzijds moest er in het kader van de standenvertegenwoordiging een overkoepelende stedelijke werkliedenbond gevormd worden, die zich ook bezig zou houden met de politieke activiteiten van de kiesverenigingen.

47. Aldus E. GERARD, *o.c.*, 94, naar DS, 28 mei 1919.

GVM, 21 sept. '19, 1, maakt geen melding van de 2 onthoudingen. Het is opmerkelijk dat in totaal slechts zo'n 106 personen gestermd hebben, al waren alle leden persoonlijk uitgenodigd.

48. De standsorganisaties van de hogere burgers en de middenstanders dienden echter nog opgericht te worden. Voor deze laatsten dachten velen waarschijnlijk toen reeds aan de verdere uitbouw, ook op politiek gebied, van de middenstandsbond „De Kleine Burger” over heel het arrondissement, maar het bleef voorsnog bij dit vage idee.

49. *Katholieke Vereeniging van de stad Mechelen, Hervormingsontwerp*, PN, Map *Katholieke Nationale Vereeniging*.

50. E. GERARD, *Documenten*, 20-21.

Voortaan zouden alle leden van de werkliedenbonden door hun bestuur automatisch opgegeven worden als leden van de associatie, en omgekeerd zou getracht worden de werklieden en bedienden aan te trekken die wel lid waren van de associatie, maar nog niet van de arbeidersverenigingen⁵¹.

De christelijke middenstands- en burgersorganisatie bleef het zwakke broertje. De tijdens de oorlog ontstane middenstandsbond „De Kleine Burger” bleef vooralsnog trouw aan zijn uitsluitend economische en a-politieke oriëntatie. Daarenboven bleken vele goeude burgers, overwegend conservatief en Franssprekend, niet te overhalen om mee te werken aan de uitbouw van de standsorganisatie en nauw aan te sluiten.

De afscheuring van de conservatieve fransgezinden (juni-augustus 1919)

Dat de positie van de fransgezinden ook in de arrondissementsvereniging steeds meer in de verdrukking was gekomen, bleek op de eerste naoorlogse algemene vergadering van 15 juni 1919. Met name voorzitter volksvertegenwoordiger Florent Van Cauwenbergh riep niet alleen de arbeiders en de middenstanders op zich te verenigen om aldus hun rechten op te eisen, hij verdedigde tevens uitdrukkelijk het Vlaamse minimumprogramma als een bevredigende basistekst⁵².

In een poging van de fransgezinden om het tij te doen keren, organiseerden zij in Mechelen-stad, waar ze het talrijkst waren, een campagne tegen de flaminganten. Zij meldden op 14 augustus 1919 aan de voorzitter van de stedelijke associatie burgemeester Dessain, dat zij een rondschrijven, met daarin hun opvattingen, gingen zenden aan alle leden van de Katholieke Vereniging van de stad. Zij waarschuwden hem: indien op de eerstvolgende algemene vergadering een programma aangenomen werd „contraire à notre intime conviction, nous ne croirions pas pouvoir plus longtemps coopérer à la direction du parti”. De brief was ondertekend door advocaat Jozef De Glas, door bestendig afgevaardigde apotheker Henri Claes en door de geneesheren schepen Charles Louveaux en gemeenteraadslid Louis Winckelmans⁵³.

In bedoelde omzendbrief, die op 14 of 15 augustus verzonden werd en die heette uit te gaan van „een groep leden der Katholieke Vereniging”, werd het minimumprogramma uitdrukkelijk verworpen. Er werd niet aanvaard dat de volledige vernederlandsing van het middelbaar en hoger onderwijs in Vlaanderen zou „opgedrongen” worden aan de huisvader, wiens vrijheid hen blijkbaar zeer dierbaar was. Zulke maatregel zou namelijk tot gevolg

51. Mechelse Werkliedenbond, *Vergadering van parochiale werkliedenbonden*, 3 juni 1919, AKAM, nr. 8.

52. *GVM*, 18 juni 1919, 2.

53. Deze brief is bewaard in SAM, PD, dood B.

hebben dat de leerlingen niet meer in staat zouden zijn de Franse taal „vlot te bezigen, en aldus de meeste levensloopbanen zullen gesloten zien”. De auteurs van de brief konden enkel begrip opbrengen voor in hun ogen gegronde eisen, zoals een voldoende kennis van het Nederlands bij officieren, rechters en ambtenaren in Vlaanderen⁵⁴.

Zoals te verwachten was, verliep de algemene vergadering van de Mechelse associatie op 18 augustus zeer woelig, te meer omdat het nieuw bestuur ervan definitief zou verkozen worden. De voorstellen van de fransgezinden werden op gejoel onthaald door de progressieve flaminganten, die het minimumprogramma hardnekkig lieten verdedigen door Alfons Verbist. De fransgezinden stonden machteloos; een aantal onder hen wachtte niet eens de stemming af en verliet de zaal. 's Anderendaags reeds, op 19 augustus 1919, zou de zgn. „Katholieke Nationale Associatie” gesticht zijn⁵⁵. De scheuring was hiermee een feit...⁵⁶.

In een rondschrijven van 21 augustus aan de leden van de katholieke associatie beschuldigde het „voorlopig comité” van de Nationale vereniging de „nieuwelingen” van onverdraagzaamheid. Zij zouden slechts gedreven zijn door één achterdocht, de taalstrijd, en door één instelling, het Katholiek Vlaams Verbond, waaraan de fransgezinden zich weigerden te „onderwerpen”.

Als lid van het voorlopig comité van de Nationale Associatie ondertekenden toen, naast de auteurs van de brief van 14 augustus aan Dessain, ook volksvertegenwoordiger J. Ortegat, schepen G. Hertsens, advocaat Marcel De Cocq, die de zoon was van de in 1909 overleden burgemeester van Mechelen Edouard De Cocq. Verder advocaat L. Louveaux, die de broer was van gemeenteraadslid Charles Louveaux, daarnaast ondernemer C. Convié, handelaar L. Van den Broeck en tenslotte de gemeenteraadsliden geneesheren P. Neefs, C. Tambuyser, J. Van Asbroeck en F. Gierts⁵⁷.

De progressieven verweten de fransgezinden echter dat zij de taalkwestie als twistappel pas op tafel hadden gelegd, nadat hun persoonlijke positie in het gedrang was gekomen, zodat ze enkel uit eigenbelang en wrok gehandeld hadden. Volgens hen vond de scheuring haar oorsprong niet in een dispuut over het Vlaamse probleem, maar in de reorganisatie van de partij, die tot gevolg had dat de macht van de conservatieve, overwegend Franssprekende goeude burgerij aanzienlijk afnam. Maar die reorganisatie heette een sociale noodzaak te zijn⁵⁸.

54. *Aan de leden der Katholieke Vereeniging van Mechelen*, SAM, PD, doos B.

55. Althans volgens het „Nationale” pamflet *Naar de eendracht der katholieke strijdmachten?*, SAM, Farde (*Politieke*) *partijen*, *Christene Volkspartij*, p. 4, daterend van september of oktober 1920.

56. PH. VAN ISACKER, o.c., 56 verwacht een en ander met de vergadering van 26 mei 1919, toen de standenvetegenwoordiging aanvaard werd.

57. PN, *Map Katholieke Vereeniging: standregelen en programma's*.

58. A. Verbist *aan Ch. Dessain*, [ca. 22 aug. 1919], SAM, PD, 1919-'20-'21.

Ten gevolge van de afscheuring van de „Nationalen” kon pas begin september een uitvoerend bureau van de hervormde katholieke associatie gekozen worden overeenkomstig het nieuwe reglement. In dit bureau van twaalf personen was nog een overwicht van de hogere burgerij en de middenstand, met respectievelijk vier — Ch. Dessain, L. Empain, F. Van den Hende en J. Nobels — en drie — P. Marck en de gemeenteraadsleden L. Van Pelt en A. Van Poppel — vertegenwoordigers. De landbouwers en hoveniers hadden drie afgevaardigden, namelijk E. Van Slagmolen en de hoveniers F. Goovaerts en E. Verbist. De werklieden en bedienden beschikten slechts over vier vertegenwoordigers — o.a. A. Verbist en J. Schaepherders —, wat beneden het minimum was, dat was voorzien in het hervormingsontwerp van mei 1919. In afwachting van een steviger uitbouw van de standenvertegenwoordiging werd dit onevenwicht voorlopig aanvaard⁵⁹.

De breuk had tevens tot gevolg dat de progressieve flaminganten meteen een onverwacht sterke positie hadden in elk van de vier standen. Tegelijk was de groep van gegoede burgers, en ten dele ook die van de middenstanders, zodanig uitgedund dat beide zich uiteindelijk niet meer konden handhaven als twee aparte standen, zoals de bedoeling was geweest. Mettertijd was er dus sprake van drie i.p.v. vier georganiseerde standen. Het onderscheid tussen de groep van hogere burgers en die van de middenstand had trouwens van in het begin zeer kunstmatig aangedaan, aangezien het volgens het hervormingsontwerp van mei 1919 praktisch neerkwam op de splitsing van het bestaande bestuur in twee „standsgroepen”⁶⁰.

Gedurende het eerste halfjaar na de wapenstilstand was de reorganisatie in Mechelen zo goed mogelijk doorgevoerd. Een vastere uitbouw in stad en arrondissement was werk voor later. Inmiddels waren de eerste naoorlogse wetgevende verkiezingen van 16 november 1919 genaderd, die door voor- en tegenstander aangezien werden als een belangrijke test voor de hervormde katholieke associatie en in het bijzonder voor de progressieve flaminganten die de vernieuwing hadden doorgedrukt.

Blokhuisstraat 3
2800 Mechelen

59. *GVM*, 5 sept. 1919, 3.

60. Na 26 mei 1919 hadden de hogere burgers en de middenstanders overigens meer dan eens samen vergaderd, zoals o.a. blijkt uit *GVM*, 20 juli 1919, 1; 29/30 sept. '19, 2.